EENRUM:

wierdedorp met historie

Kerk uit de dertiende eeuw
Molen uit het jaar 1862

18 door J. RITTERSMA
Foto's: K. Loonstra

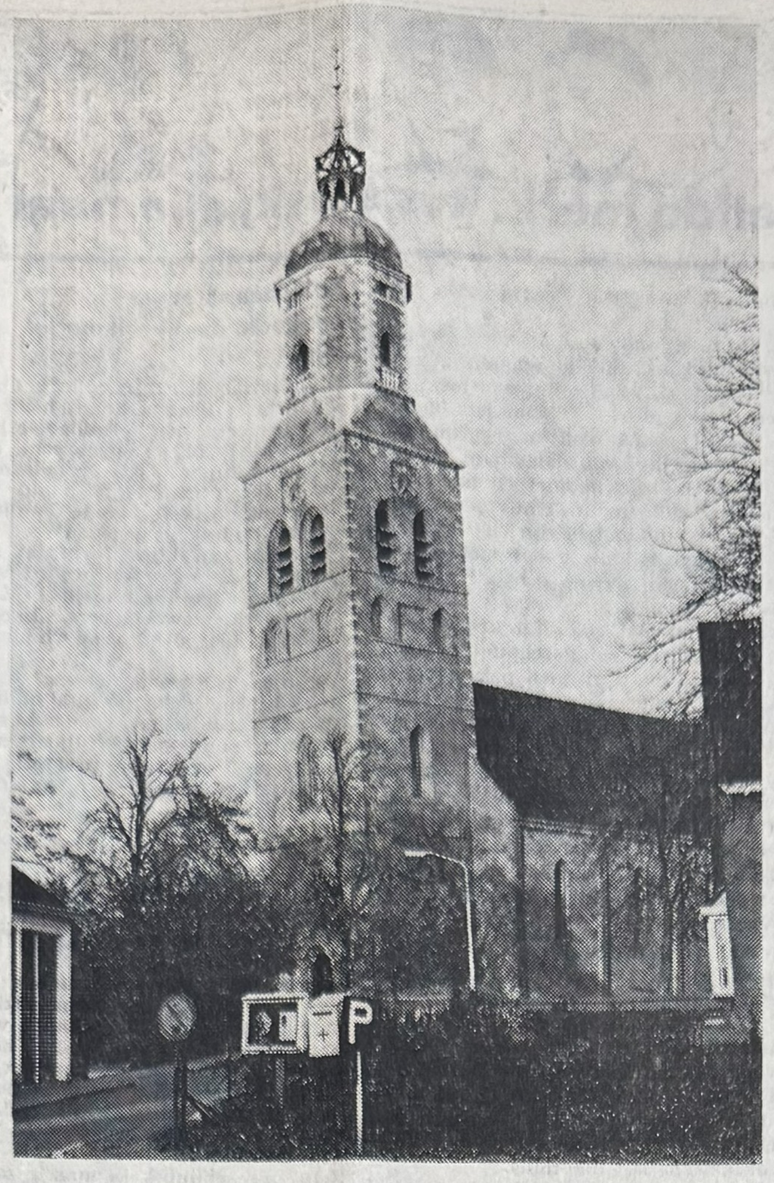

De kerk van Eenrum, die in de vijftiger jaren geheel werd gerestaureerd. Het kerkgebouw is in het midden van de dertiende eeuw ontstaan en wel in twee gedeelten. De kerkmuren bestaan voornamelijk uit baksteen.

Zo langzamerhand is het bij vele Nederlanders bekend, dat het noorden van ons land vele mogelijkheden biedt voor rekreatie en ontspanning. Ook de provincie Groningen blijkt voor velen een „openbaring". Onze provincie ademt rust en ruimte. Het zijn juist deze twee dingen die ook kenmerkend zijn voor het Hogeland en het Marne-gebied. Wat gaat er een enorme bekoring uit van deze landstreek: steeds wordt de horizon onderbroken door het opgaande geboomte van een boerenerf of het silhouet van een wierdedorp. Rondom deze dorpen liggen de uitgestrekte akkers en weiden. Dit rijk gestoffeerde landschap geeft nimmer het gevoel van verlatenheid. De markante dorpstorens zijn de symbolen van leven, gezelligheid en geborgenheid.

Eén van de opmerkelijkste kerktorens in dit gebied is de hoge achtkantige toren van Eenrum. Niet alleen de hoogte, maar ook de vorm is opvallend. Aan de voet van deze toren ligt het dorp. Het is de hoofdplaats van de plm. 2.400 inwoners tellende gemeente van dezelfde naam. De andere dorpen en gehuchten in deze gemeente zijn: Pieterburen, Westernieland, Broek, Kaakhorn, Wierhuizen, Den Hander, 't Houweel en Oudedijk. Het dorpssilhouet van Eenrum wordt mede bepaald door een molen daterend uit 1862. Het is een achtkantige bovenkruier met stelling op een hoge stenen onderbouw. Ook de gemeente Eenrum kent zijn prachtige boerderijen, zoals Zijlbrugge, Oldenhuis, Huininga en Den Oever, terwijl het landschap wordt doorsneden met maren.

Zo kennen we Eenrum van vandaag, een karakteristiek wierdedorp waarvan de kom in de loop der geschiedenis buiten de wierde is komen te liggen.

KERKGEBOUW UIT DERTIENDE EEUW

Nu zijn we met u naar Eenrum gegaan voornamelijk om zijn kerk en zijn geschiedenis. Welaan, laten we dan eerst naar de kerk gaan. Via de rustige klinkerstraatjes die er rond liggen, arriveren we bij de — omstreeks in de vijftiger jaren gerestaureerde — kerk. Het is een eenbeukig gebouw, verdeeld in zes traveeën. Deze indeling is aan de buitenkant te zien door een markering met zg lisenen. Inwendig is de traveeënverdeling zichtbaar door concentrisch gemetselde, meloenvormige koepelgewelven. Het kerkgebouw is in het midden van de 13de eeuw ontstaan en wel in twee gedeelten. Het metselwerk van de kerkmuren bestaat hoofdzakelijk uit baksteen. Ook is tuf als metselsteen verwerkt. Het metselwerk van het interieur was oorspronkelijk rood geverfd met witte voegen. Nu we toch binnen in de kerk staan, willen we u op enkele dingen opmerkzaam maken. Allereerst het meubilair, dat geheel is vervaardigd in zg. Lodewijk-XVI-achtige stijl. Zo zien we een preekstoel met voorstellingen uit de heilsgeschiedenis. Ook de rest van het meubilair is de moeite van het bekijken meer dan waard, zoals de koorafsluiting en de avondmaalstafel, het orgel met rugpositief, de lambrizering en het herengestoelte.

Opmerkelijk is het romaanse zandstenen doopvont op steel. Dit zware doopvont heeft jarenlang in het Gronings Museum gestaan. In de torenruimte vinden we grafzerken. Verschillende grafzerken dateren uit de 17de en 18de eeuw.

Tenslotte nog het hartvormige koperen inlegstuk van de zerk voor Harmannus Jarghes.

Aan de noordkant van het gebouw bevindt zich een "hagioskoop", met daarin een dwarsijzer om een lamp aan op te hangen.

Weer buiten de kerk gekomen staan we nog een moment stil bij de toren. Deze westtoren is gebouwd in de jaren 1646—1652. Het achtkantige bovenstuk wordt gekroond met een open koepel.

De molen van Eenrum uit het jaar 1862. Een dorpssilhouet dat het dorpsbeeld mede bepaald. Het is een achtkantige bovenkruier met een stelling op een hoge stenen onderbouw.

VOLKSVERHAAL

De Eenrumer toren speelt ook een rol in een volksverhaal, dat ons vertelt hoe de Eenrumers aan hun spotnaam komen. Zoals u wellicht zult weten is de spotnaam voor Eenrumers: "doodstekers".

Het verhaal luidt als volgt: De inwoners van Baflo leefden lange tijd op gespannen voet met de Eenrumers. Het naburige Baflo had een stevige toren, maar deze was echter niet zo hoog als de toren van Eenrum. Om hun buren te plagen, zetten de Bafloërs een dun houten torentje op een kruiwagen en gingen met die kar op weg naar Eenrum. Toen de mensen uit Baflo Eenrum waren genaderd, werden ze daar warm onthaald! Zo zelfs, dat de Eenrumers de man die de kruiwagen voortduwde, doodstaken.

Vandaar dat men sindsdien de Eenrumers "doodstekers" en de Bavvelders "koarschoevers" noemde.

Hiermee is ons bezoek aan kerk en toren van Eenrum beëindigd. We zullen nu met u iets van de geschiedenis van dorp en streek oprakelen.

In de vroegere indeling van Hunzingo lag Eenrum in het zg. Halve Ampt. Dit landsdeel lag tussen de Marne en het Ooster Ampt. In het zuiden lag het tegen Ubbega aan. Toentertijd werd Eenrum beschreven als "een der aanzienlijkste dorpen van Hunzingo".

Verder blijkt uit deze beschrijving, dat het "een zeer hoge kerktoren had, welke daarom aan de schippers op de Waddenzee varende ten baak verstrekt".

BORGEN ROND EENRUM

Eenrum heeft eertijds twee borgen gekend. Het was ten eerste de borg Berum. Deze borg lag op de oude dijk langs het Aagt. Het Aagt is een laag gelegen streek bij Eenrum. Het woord "aagt" heeft dezelfde betekenis als "oog", namelijk eiland. Op deze borg Berum is de bisschop Herbert geboren. Hij was bisschop van Utrecht, die van 1138 tot 1150 deze belangrijke plaats bekleedde. Naar de mode van zijn tijd was hij tevens krijgsman. Bij Ootmarsum in Twente versloeg hij graaf Otto van Reineck en Bentheim en nam hem gevangen mee naar Utrecht.

In het jaar 1143 trok hij op naar Groningen, waar Rudolf van Koevorden zich had verschansd. Hij nam de vesting in en stelde zijn broer Leffert als prefest van de stad aan.

De andere borg bij Eenrum was de borg of edele heerd Herathema. Hier woonde Popke Herathema, een verarmd edelman, die Herathemaheerd in 1456 verkocht aan de stad Groningen. De goederen (400 juk) werden in de komende zes jaar verpacht aan de stadsmeiers (een juk was oorspronkelijk de oppervlakte die één man per dag met één os kon ploegen). De borg werd in de zestiende eeuw afgebroken.

Een gedeelte van de geschiedenis van dorp en streek is gesymboliseerd in het gemeentewapen van Eenrum. In dat wapen zien we in de eerste plaats een rooster met de steel naar beneden en ten tweede een gekanteelde toren uitkomende uit drie golvende dwarsbalken. Het schild is gedekt met een vijfbladige kroon. Het rooster is overgenomen van het wapen van het vroegere Hunsingo. Het middeleeuwse zegel van deze landstreek draagt de beeltenis van de Heilige Laurentius. Dat Eenrum één der belangrijkste plaatsen van Hunsingo was, verklaart de overname in dit gemeentewapen.

De figuur van de H. Laurentius met rooster komt overigens ook voor in de gemeentewapens van Beerta, Spaubeek en Vierlingsbeek. De H. Laurentius moet patroon geweest zijn van een der twee kloosters, die vroeger te Ulsda in Duitsland hebben gestaan. Laurentius stierf de marteldood op een braadrooster...

Een der afbeeldingen op de preekstoel met een voorstelling uit de heilgeschiedenis.

HET HUIS TEN DIJKE

Het huis Ten Dijke bij het dorp Pieterburen in deze gemeente (afgebroken in 1904), waaraan de heerlijke rechten van alle dorpen in deze gemeente waren verbonden, had een middeleeuwse toren, die eertijds zelfs aan zee moet hebben gestaan (zie voor 'n verhandeling over Huis ten Dijke of Dijksterhuis art. nummer 1 van deze serie).

Het afbeeldsel van deze toren is in de linker wapenhelft bewaard.

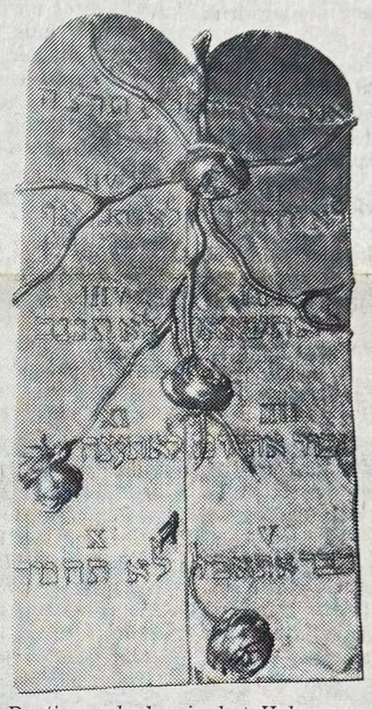

De tien geboden in het Hebreeuws. Dit bijzonder bord heeft in het verleden al eens een brand moeten doorstaan.

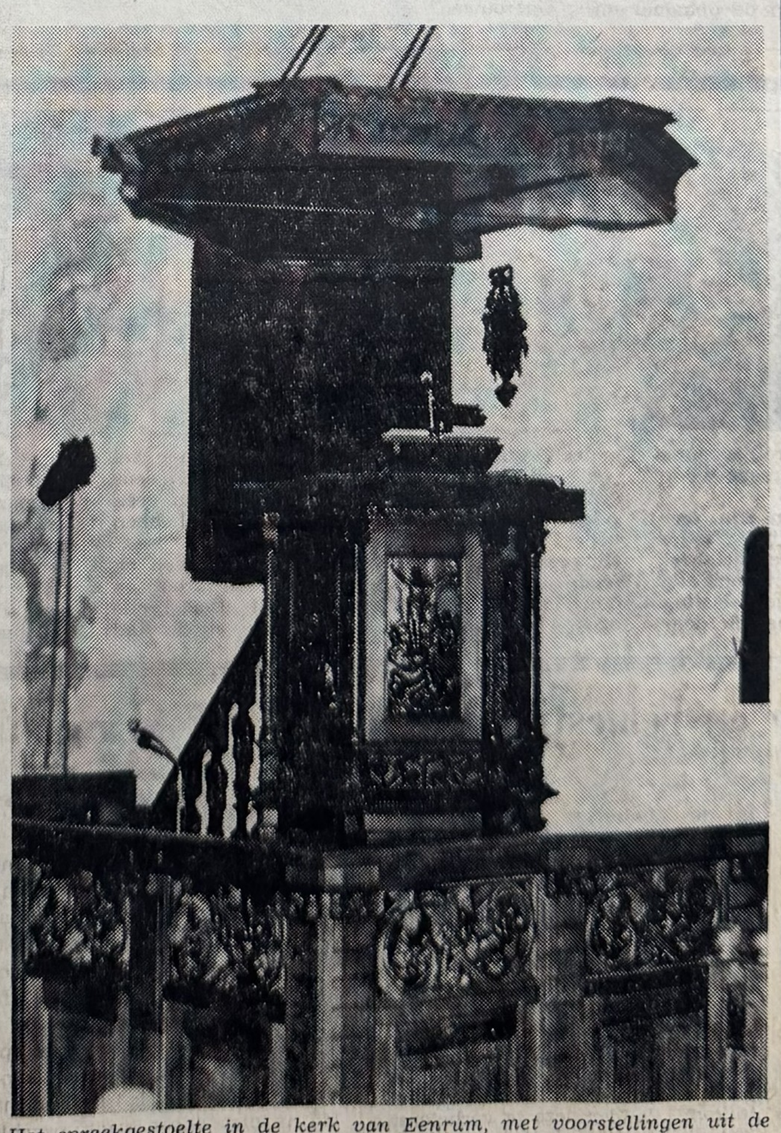

Het spreekgestoelte in de kerk van Eenrum, met voorstellingen uit de heilsgeschiedenis. Naast dit spreekgestoelte in de kerk, zijn er nog verscheidene bezienswaardigheden, zoals de koorafsluiting, avondsmaalstafel, het orgel, met rugpositief en niet te vergeten het romaanse zandstenen doopvont met steel.

De geschiedenis van Eenrum is de historie van de hele groningse kleikap: de strijd tegen wad en water van inpolderingen en overstromingen.

Wonend op hun wierden beschermden de bewoners van Noord-Groningen zich tegen de aanvallen van de zee. Dijken werden aangelegd, de zee werd langzamerhand teruggedrongen. Vruchtbaar land werd aan de zee ontrukt.

Dit is het land waar de Groninger zo trots op is. Dit is het land waar men nog zuivere lucht kan inademen. Dit is het land dat nog niet omklemd ligt in de greep van de 20ste-eeuw, nog niet wordt meegezogen in de stroomversnellingen van onze tijd.

Voor degenen die dit land niet kennen: Gaat u er eens heen, bezoekt de knusse dorpen en ontdekt het wijde landschap. Bewondert de prachtige oude kerkjes. U zult dan ook tot de ontdekking komen dat Noord-Groningen een "openluchtmuseum van oude kerken is". Tevens ontdekt u de waarheid van één der coupletten van het "Grunnens laid":

Doar broest de zee, doar hoelt de [wind.
Doar soest' aan diek en wad,
Moar rustig waarkt en wuilt het [volk,
Het volk van loug en stad.

Zout is zout

Tussen zout, zoals wij dat bij onze voeding gebruiken en zeezout bestaat, afgezien van een hoger natriumgehalte, geen enkel verschil. Ook de mineralen die in het zout voorkomen blijken, na een diepgaand onderzoek, niet te verschillen. Er is dan ook geen enkele reden om speciaal zeezout te gebruiken in plaats van steenzout. Steenzout wordt — zoals bekend — op verschillende plaatsen in Europa gewonnen, onder meer in Boekelo, waar in de bodem grote zoutvoorraden zijn. Het wetenschappelijk onderzoek naar beide zoutsoorten is verricht onder leiding van professor Dr. W. Becker uit Berlijn. Hij deed dit naar aanleiding van hardnekkige beweringen dat zeezout gezonder voor de mens zou zijn dan zout, gewonnen uit zoutlagen in de bodem.

Overigens is dat zout uit de bodem oorspronkelijk ook zeezout geweest. Zout, zo blijkt, is zout, onverschillig waar het vandaan komt.

Zeer oude tandvullingen

Wie denkt dat de techniek van het tandvullen dateert van de laatste vijftig jaren, zit er zwaar naast. Het onderhoud van tanden en kiezen en het bestrijden van cariës (zoals tandbederf wordt genoemd) is zeker al meer dan duizend jaar oud.

Tot hun grote verbazing ontdekten twee geleerden van het Smithsonian Instituut in Amerika dat een bijna 1200 jaar oude schedel van een Indiaanse vrouw, opgegraven in de buurt van St. Louis (Missouri), twee prachtig gevulde kiezen bevatte.

Deze vullingen vormen het bewijs, dat tandheelkundige zorg echt niet iets is van onze eeuw. Integendeel, in een tijd toen men wetenschappelijk vermoedelijk nog lang niet zo goed op de hoogte was als tegenwoordig, bleek de mens van toen een goed begrip te hebben van tandheelkundige verzorging, vooral als het gaten in kiezen betrof.

Het is de eerste maal, dat een dergelijk bewijs van kunde uit de oudheid kon worden geleverd.